

BIJENWEIDE

opportuniteit voor de imker of voor de bij?

- https://www.dropbox.com/pri/get/Bijenweide%20volledig.ppt?_subject_uid=324512394&w=AACC3LMTWwKWyS4efRJR8rTYFijZPdpGJMfP5omfuYgRIw
- Info: gderoeck@telenet.be

Bijenweide

Doelstellingen:

- inzien welke factoren een rol spelen in de afscheiding van nectar en stuifmeel om voor aanplantingen de beste keuzes te kunnen maken.
- in staat zijn om de bijen doorheen nectar- en stuifmeelarme periodes te loodsen.
- onze belangrijkste drachtplanten kennen.

Bijenweide

Opbouw van de les:

- hoe nectar ontstaat, nectarklieren, drachtwaarde van nectarplanten.
- nut van stuifmeel, wat als er onvoldoende is?
- betekenis van propolis voor de bijen.
- overzicht van nectar- & stuifmeelplanten.

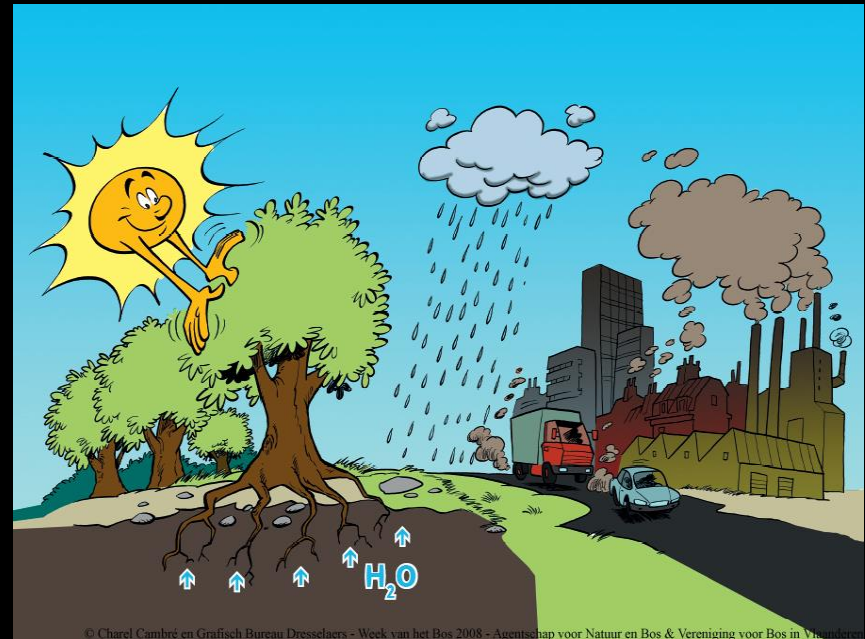
Bijenweide / Hoe nectar ontstaat

Suikerproductie in planten

- Planten produceren suikers via fotosynthese, een proces dat zich afspeelt in de bladeren.
- Om suiker te produceren zijn twee elementen nodig: water (⇒ wortels) en koolstofdioxide (⇒ lucht).
- Energiebronnen: zon en licht.
- Toepassing:

6 moleculen
koolstofdioxide (6CO_2) +
6 moleculen water ($6\text{H}_2\text{O}$) ⇒

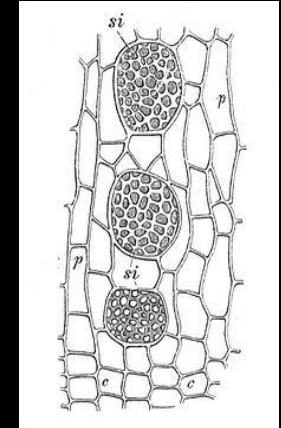
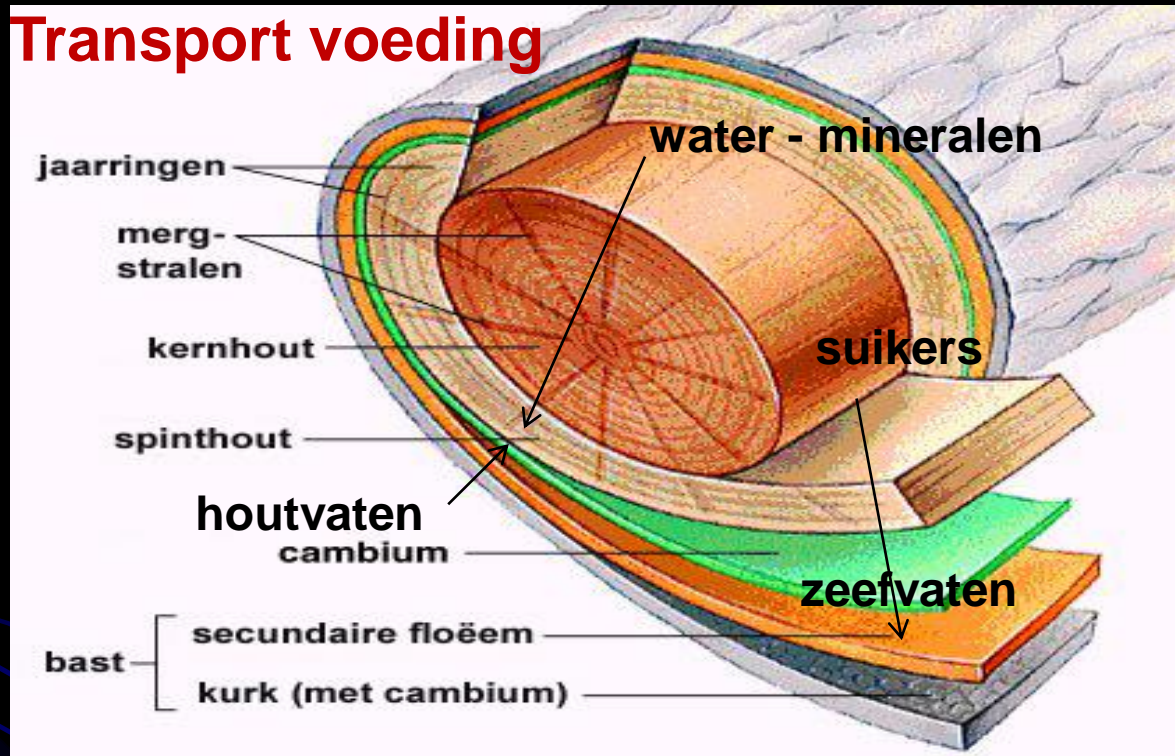
⇒ $\text{C}_6\text{H}_{12}\text{O}_6 + 6\text{O} =$
1 molecule druivensuiker

© Charel Cambré en Grafisch Bureau Dresselaers - Week van het Bos 2008 - Agentschap voor Natuur en Bos & Vereniging voor Bos in Vlaanderen

Bijenweide / Hoe nectar ontstaat

Transport voeding

- Suikers: stromen via de zeefvaten naar plantendelen die er behoefte aan hebben. Zeefvaten $\Rightarrow$ bast (meer bepaald in het secundaire floëem).
- Water en mineralen via de houtvaten $\Rightarrow$ spinhout .

Bijenweide / Hoe nectar ontstaat

Van zeefvatensap tot nectar:

- suikermoleculen stromen via het zeefvatensap naar de nectarklieren – We spreken over ‘prenectar’.
- prenectar ondergaat chemische veranderingen in de cellen van de nectarklieren.
- spelen daarin een rol:
organellen in de cellen van de klier: golgi-apparaat, mitochondrieën, vacuolen, ...
- niet alles is begrepen.

Bijenweide / Hoe nectar ontstaat

Nectar is dus geen zeefvatensap:

- zeefvatensap: neutraal $\Rightarrow$ alkalisch.
nectar: zuur $\Rightarrow$ neutraal.
- zeefvatensap: bevat sucrose, hexose, ...
nectar: bevat verschillende suikers in ongelijke delen.

Bijenweide – Samenstelling van nectar

Nectar bestaat uit:

- hoofdzakelijk water en suikers (sacharose, glucose en fructose).
- **aminozuren** (asparagine, glutamine, serine, proline, cystine, ...).
- **enzymen** (sucrase, oxidase, tyrosinase, ...).
- **vitamines** (C, B1, B2, B3, B8, B11, ...).
- **mineralen** (hoofdzakelijk fosfaatverbindingen).
- **organische zuren** (oxaalzuur, appelzuur, citroenzuur, ...).

Bijenweide / Samenstelling van nectar

Andere vaststellingen:

- het suikerspectrum van de nectar is plantgebonden.
- dat geldt ook voor het aminozuurspectrum.
- nectar van primitief gebouwde nectarklieren is stikstofrijker (= meer eiwit) dan die van beter ontwikkelde klieren.
- nectar van bijenplanten heeft een laag aminozuurgehalte, dat van vlinderplanten is hoger.

Bijenweide / Nectarklieren

Nectarklieren:

- A. Flóraal.
- B. Extraflóraal.

Bijenweide / Nectarklieren

A. Florale nectarklieren:

- aan binnenste kelkblaadjes (winterakoniet, ...).
- op stuifmeeldraden en stamper (wildemanskruid, ...).
- in bloembodems (passiebloem, ...).
- als vervormde kelkbladeren (kerstroos, ...).

Bijenweide/ Nectarklieren

Winterakoniet

Passiflora

Kerstroos

Berglongkruid

Wildemanskruid

Bijenweide / Nectarklieren

B. Extraflorale nectarklieren

- bladeren (trompetboom, passiebloem, ...)
- steunblaadjes (tuinboon, reuzenbalsemien, ...)
- zaadlobben (wonderolieboom, ...)
- omwindselbladeren (korenbloem, ...)

- Meer dan 2000 plantensoorten beschikken over dit soort nectarklieren.

Bijenweide / Nectarklieren

Passiflora

Acacia collinsii

Laurierkers

Vogelkers

Duizendknoop

Bijenweide – Nectarklieren

Invloedfactoren nectarafscheiding:

- A. plantgebonden.
- B. omgevinggebonden.

Bijenweide — Nectarklieren

A. Plantgebonden:

- grootte en structuur van de nectarklier.
- ouderdom van de bloem en haar plaats op de plant.
- geslacht van de plant.
- ouderdom van de plant.
- fysiologische toestand.
- soort of variëteit.

Bijenweide / Nectarklieren

B. Omgevinggebonden:

- temperatuur en wind.
- zonneshijn en lichtintensiteit.
- tijdstip van de dag.
- microklimaat rond de plant.
- luchtvochtigheid.
- bodem (aard, verluchting, vochtigheid, bemesting, temperatuur).

Bijenweide / Nectarafscheiding

Wetmatigheden volgen Emile Rabiet:

- een plant scheidt bepaalde hoeveelheid nectar af als ze leeft in haar natuurlijk milieu.
- leeft ze in ander milieu, dan is afscheiding kleiner of onbestaande.
- nectarieel aanpassingsvermogen is kleiner dan algemeen aanpassingsvermogen.

Bijenweide / Nectarplanten

Goede nectarplanten hebben:

- nectar met hoge suikerwaarde.
- lange bloeiperiode.
- veel bloemen per oppervlakte-eenheid.
- bevinden zich dicht bij hal.

Bijenweide / Nectarplanten - suikerwaarde

- Suikerwaarde, enkele voorbeelden:
  - tuinframboos: 17,7 mg nectar/dag, suikergehalte 46%
suikerwaarde = $17,7 \text{ mg} * 46\% = 7,56 \text{ mg}$.
  - koolzaad: 1,8 mg nectar/dag, suikergehalte 52%
suikerwaarde = 0,94 mg.
  - sneeuwbes: 9,39 mg nectar/dag, suikergehalte: 22,9%,
suikerwaarde: 1,95 mg.
- ⇒ Berekenen honingwaarde per hectare:
suikerwaarde x per bloem/dag x aantal bloemen per plant x aantal planten per ha x aantal bloeidagen.

Bijenweide — Drachtwaarde

Enkele voorbeelden (drachtveld 200 m van hal):

- koolzaad:
(0,94 mg suiker/bl x 20d x 120.000 bl/a) : 200 = 11.280 punten
- tuinframboos:
(7,56 mg suiker/bl x 20d x 1.200 bl/a) : 200 = 907 punten
- sneeuwbes:
(1,95 mg suiker/bl x 90d x 500 bl/a) : 200 = 439 punten

➤ **Imkers overschatten vaak nectarpotentieel!**

Bijenweide / Drachtwaarde

Berekenen waarde drachtbron:

- suikerwaarde per dag
- **x** aantal bloeidagen
- **x** aantal bloemen per oppervlakte-eenheid
- **:** afstand drachtbron tot aan de hal

Bron: 'Nahrungsquellen des Bienenvolkes', Klaus Gleim.

Bijenweide / Drachtwaarde

Honingpotentieel per ha:

- Noorse esdoorn: 200kg.
- paardenbloem: 100-200 kg.
- engelwortel: 90 kg.
- bernagie: 200-300 kg.
- koolzaad: 35-100 kg.
- heide: 100-200 kg.
- tamme kastanje: 30-120 kg.
- appelaar: 20-42 kg.

'Honey, a comprehensive survey', Eva Crane

Bijenweide / Drachtwaarde

Honingpotentieel (vervolg):

- phacelia: 300-1000 kg.
- acacia: 200-1600kg (371, 418, ...).
- framboos: 59-270 kg.
- knotwilg: 100-150 kg.
- paardenkastanje: 200-1000 kg.
- zomerlinde: 400-800 kg.
- winterlinde: 600-1000 kg.

'Honey, a comprehensive survey', Eva Crane

Bijenweide - Drachtwaarde

Voorwaarden voor bijenbezoek:

- voorkeur bijen: bronnen met een suikerwaarde van 30 tot 50%.
- suikerwaarde varieert van 4 tot 60%.
- honingbijen bevliegen geen bloemen als de suikerconcentratie $< 15\%$.

Bijenweide / Drachtwaarde

Variatie in afscheiding volgens soort en geslacht
(mg/dag):

Wilg (100 bloempjes)

- boswilg (m) 1,9 - 2,1 (v) 1,65 - 2,26
- rijpwilg (m) 1,8 - 2,6
- katwilg (m) 0,5 - 1,3

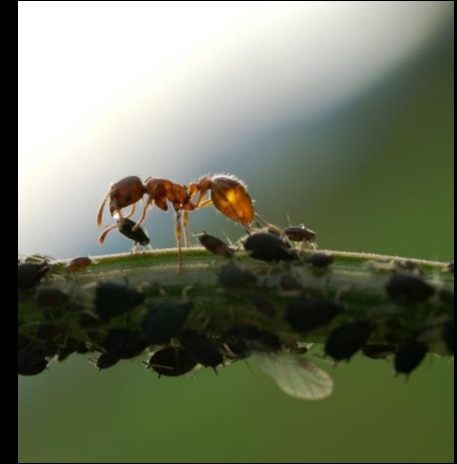
Linde

- winterlinde 0,39
- zomerlinde 0,54
- zilverlinde 0,71

Bronnen: Anna Maurizio, Ina Grafl.

Bijenweide / Honingdauwhoning

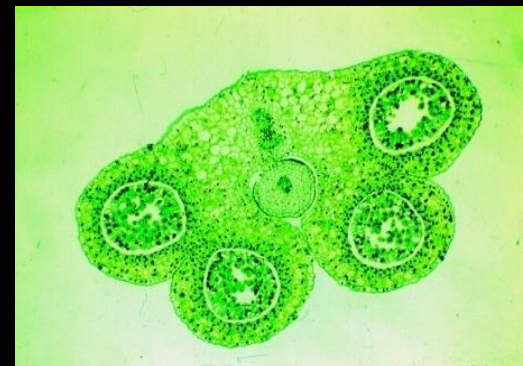
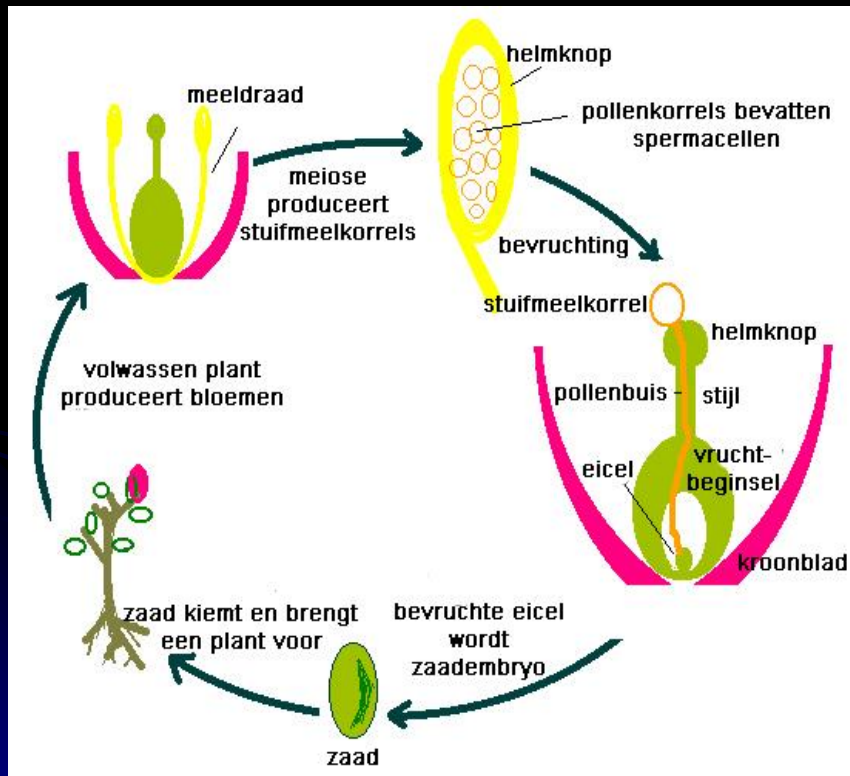
- Secretie plantzuigende insecten.
- Aanwezig in vooral zomerhoning.
- Samenstelling:
  - suikers 95%
  - aminozuren 1,8%;
  - enzymen (invertase, diastase, ...)
  - organische zuren
- Bronnen:
  - loofbomen;
(linde, esdoorn, beuk, eik, wilg, ..)
  - naaldhout
(fijnspar, lariks, ...)

Bijenweide - Stuifmeel

Ter herinnering, meeldraad bestaat uit:

- helmdraad + vaatbundel.
- twee helmknoppen met elk twee helmhokken.

Bijenweide – Stuifmeel

Stuifmeel bevat gemiddeld:

- eiwitten: 24,3%.
- mineralen (asgehalte): 3,2%.
- vitaminen: - (B, C, D, E, P).
- koolhydraten: 22,8%.
- zetmeel: 1,8%.
- vetten: 4,9%.
- water: 24,3%.
- 'Chemical composition and nutritive value of bee collected and bee stored pollen', E. Herbert, H. Shimanuki.

Bijenweide - Stuifmeel

Voedingsaspecten voor de bijen:

- eiwit.
- aminozuren.
- vetten.
- vitaminen.
- mineralen.

Bijenweide – Stuifmeel

Eiwit (1):

- belang:
  - bepaalt levensduur van bijen.
  - ontwikkelt speekselklieren, wasklieren, vetlichaam.
  - nodig voor vorming van vleugels, spieren, ...
  - verhoogt weerstand bijen tegen toxische stoffen.
- werksters eten stuifmeel vanaf $\pm 2^{\text{de}}$ levensdag tot de 8ste .
- lichaamseiwit in bij varieert van 30 tot 60 % gewicht en meer.
- < 30%: bijen worden vatbaar voor nosema e.a. ziekten.
- $\Rightarrow$ 60%: verlengt leven en versterkt immuunsysteem.

Bijenweide – Stuifmeel

Eiwit (2):

- oogsten, slecht weer, was zweten, maar vooral broedverzorging verminderen lichaamseiwit.
- meerdere factoren bepalen voedingswaarde van stuifmeel: temperatuur, pH, bodemvochtigheid en -vruchtbaarheid, ...
- voedingswaarde zelfde plant varieert volgens de standplaats.
- eiwitwaarden situeren zich tussen 2,3% (cipres – *Cupressus arizonica*) en 61,7% (twaalfgodenkruid – *Dodecatheon clevelandii*), Slangenkruid 36%.
- Hoe wordt dat % berekend?
⇒ stikstof in 100 g stuifmeel van een plant x 5,6.

Bijenweide / Stuifmeel

Eiwit (3):

- evenveel eiwit in windbloeiërs als in bijenplanten.
- hoe hoger het eiwitgehalte, hoe minder stuifmeel er nodig is. Voorbeeld: 10 g puur eiwit vergt:
  - 48 g stuifmeel met een gehalte ruw eiwit van 30%.
  - 72 g stuifmeel met een gehalte ruw eiwit van 20%.
- 180 mg stuifmeel met eiwitgehalte 20% voor één bij (Wille & Imdorf).
- volk dat 100.000 tot 200.000 bijen per jaar groot brengt heeft behoefte aan 17 tot 34 kg stuifmeel.

Bijenweide - Stuifmeel

Plantencategorieën volgens eiwitwaarde:

- **planten met <20% RE:**
maïs, eik, palmboom, esdoorn, boekweit, paardenbloem, ... => voldoet niet: volken gaan achteruit als ze een gemiddelde tot zware honingdracht moeten verwerken met bijen die met stuifmeel van deze planten werden gevoed.
- **planten met >20% RE maar minder dan 25%:**
koolzaad, klaver, sommige wilgen, es, ... => volken doen het goed als er geen zware honingdracht volgt en er voldoende van dit soort stuifmeel voorhanden is.
- **planten met >25 % RE:**
heide, sommige wilgen, tamme kastanje, klaproos, fruit, krokus, phacelia, klimop, ... => planten met een hoge voedingswaarde; maken het mogelijk sterke volken op te bouwen.

Bijenweide / Stuifmeel

Aminozuren in stuifmeel

- Tien essentiële aminozuren moeten uit het stuifmeel komen.
- Verteerbaarheid vergt aanwezigheid van bepaalde hoeveelheden van elke soort.

Vereiste hoeveelheid aminozuren (in mg/16 g stikstof volgens A. De Groot):

treonine 3.0 mg	leucine 4.5 mg	lysine 3.0 mg
valine 4.0 mg	isoleucine 4.0 mg	histidine 1.5 mg
methionine 1.5 mg	fenylalanine 2.5 mg	arginine 3.0 mg
tryptofaan 1.0 mg		

Vb. Slechts 3 mg valine? Stuifmeel voor $\frac{3}{4}$ verteerbaar.

Bijenweide / Stuifmeel

Essentiële aminozuren en hun betekenis volgens prof. De Groot

Minimaal vereist % essentiële aminozuren in stuifmeel om eiwitten verteerbaar te maken

Essentiële aminozuren in stuifmeel (Millee 1991) (in mg/16 g stikstof)

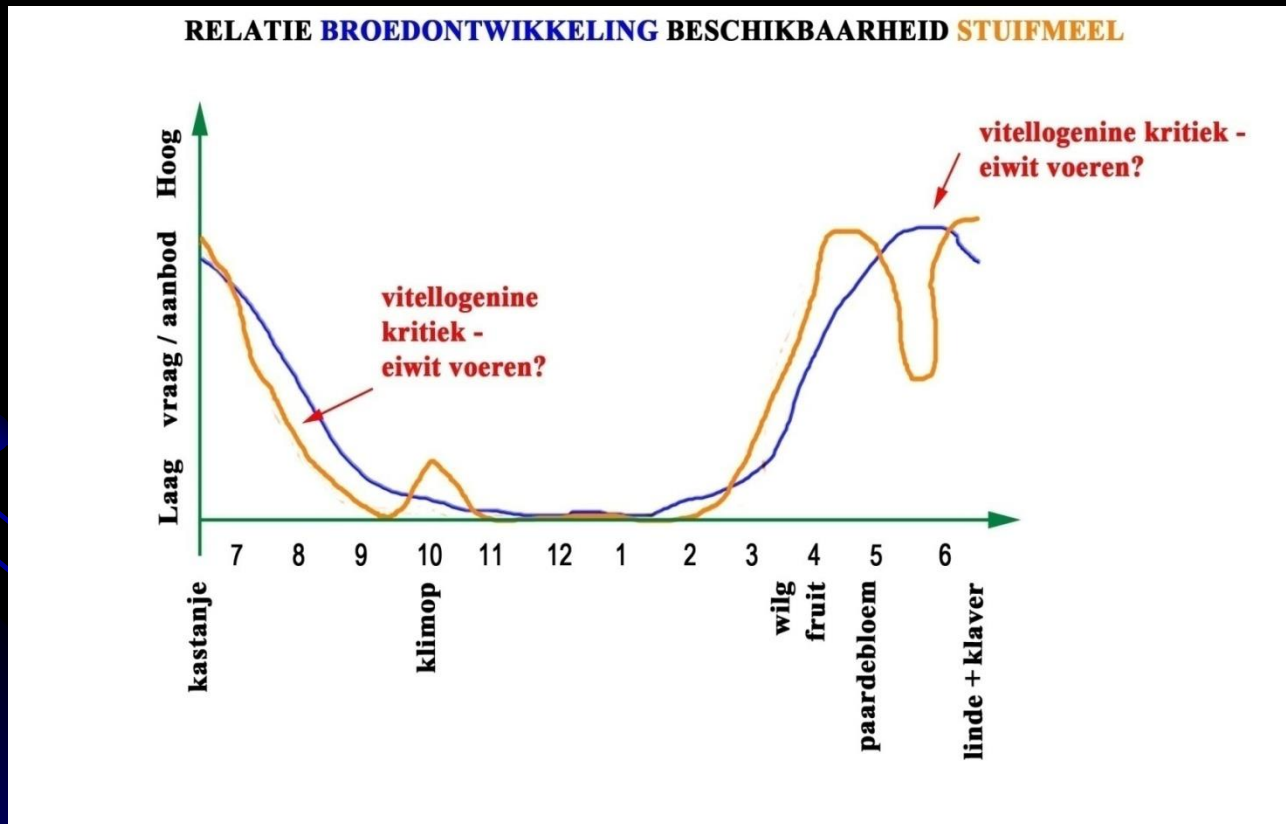
		Koolzaad	Witte klaver	Sojabloem	Mais	Paardenbloem
Treonine	3.0	4.4%	3.8%	4,0%	5,1%	3,0%
<u>Valine</u>	4.0	4.7%	3.1%	5,1%	5,9%	1,5%
Methionine	1.5	2.9%	1.8%	1,6%	1,6%	2,8%
Leucine	4.5	6.4%	5.9%	7,6%	6,8%	6,3%
<u>Isoleucine</u>	4.0	4.3%	2.6%	5,6%	4,8%	3,1%
Fenylalanine	2.5	4.0%	3.6%	5,1%	3,8%	3,9%
Lysine	3.0	6.7%	5.6%	6,4%	5,6%	10,7%
Histidine	1.5	2.3%	4.2 %	2,4%	1,9%	6,7%
Arginine	3.0	4.3%	4.6 %	7,1%	4,7%	13,0%
Tryptofaan	1.0	-	-	-	-	-
RE ►		24,9%	23,1%	50%(*)	14%	12,2%

'Nutritional requirements for honey bees', Rirdc / NSW Agriculture

(*) best verdunnen met witte suiker of honing

Bijenweide - Stuifmeel

Wat indien perioden van stuifmeeltekort?

Bijenweide - Stuifmeel

Wat indien perioden van stuifmeeltekort (2)?

- Elke imker moet die perioden in zijn omgeving kennen.
- Desgevallend stuifmeelvervangers verstrekken (kosten/baten!).

- Eigen fabricaat:

- 5% stuifmeel (attractief)
- 20-50% sojabloem
- 20-50% gist
- 20-50% suiker/honing/water
- 1-3% vitaminen supplement

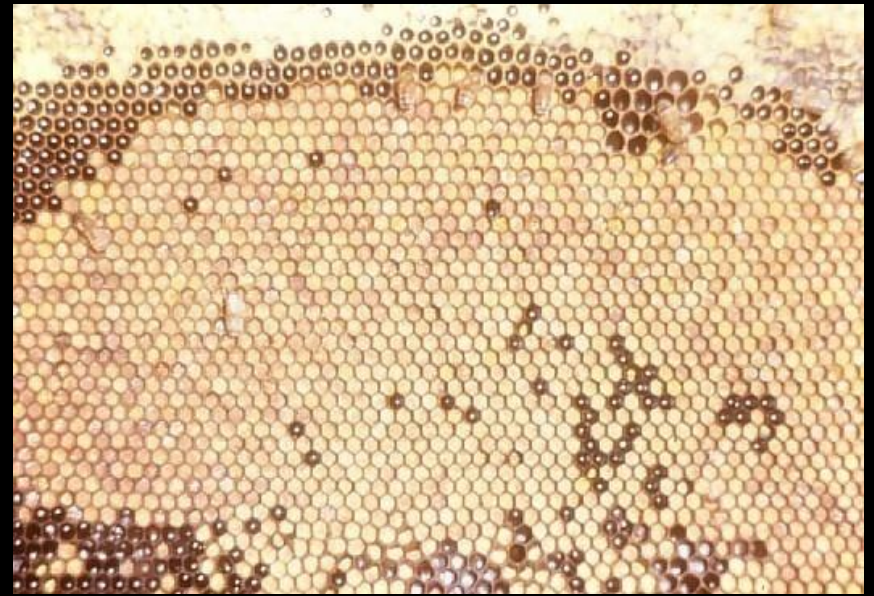
- of
- 3 delen sojabloem
  - 1 deel droge biergist
  - 1 deel mager melkpoeder
  - in poedervorm buiten
  - als deeg op de ramen
- vermengd met siroop 2/1

Deeg 8 u. laten trekken (droge partikels moeten vocht opnemen).

- Handelsproducten: Feed Bee, Pro Bee, Mega Bee.
- Alternatief: reizen naar streken met stuifmeeldracht.

Bijenweide / Stuifmeel

Sojabloem

Bijenweide - Stuifmeel

Enkele bemerkingen betreffende soja en gist:

- soja moet ontvet (<7%) zijn en van zijn olie ontdaan.
- soja ontbeert het aminozuur tryptofaan.
- soja bevat giftige suikers (stachyose, raffinose, ...).
- soja bevat $\pm 50\%$ eiwit wat te veel is.
- bier- en bakkersgist zijn aantrekkelijker dan soja.
- gist bevat eveneens $\pm 50\%$ eiwit.
- gist is duurder dan soja.
- enkel verse producten gebruiken.

Bijenweide / Stuifmeel

Vetten, vitamines, mineralen

- Sterol 24-methylene cholesterol is 'voorloper' van ruihormoon dat bij elke rui van nimf nodig is en dus de groei reguleert. Nut van andere vetten is niet gekend.
- Voedsterbijen hebben vitamines B en C nodig. Juiste behoeften niet bekend. Nochtans spelen deze stoffen betekenisvolle rol bij alle levende wezens.
- Insecten hebben nood aan kalium, fosfaat en magnesium. Bijen dus waarschijnlijk ook. Mineralen zitten ook in honing.

Bijenweide - Stuifmeel

Tot slot:

- het is mogelijk dat bijen niet bekwaam zijn om voedingswaarde van stuifmeel in te schatten want ze verbruiken het niet zelf.
- volken zorgen dus waarschijnlijk meer voor hoeveelheid stuifmeel dan voor kwaliteit ervan.

Bijenweide / Propolis

- Populier, berk, kastanje.
- Nut: dichting spleten, steriliteit, immuniteit.
- Antibioticum, antivirale werking.
- Geoogste hoeveelheden verschillen volgens ras.
- Vragen bij selectie van bijen die niet propoliseren!

Bijenweide / Giftige planten

- *Kalmia latifolia*
- *Rhododendron ponticum*
- Helleborus?
- Heggenrank?

Bijenweide / Openbare plaatsen

Nooit aanraden:

- linden (druipen).
- acacia (te breekbare takken).

Bijenweide - Drachtplanten

Bijenweide - Drachtplanten

Volgorde:

- bollen.
  - eenjarigen.
  - tweejarigen.
  - doorbloeiende planten.
  - klimplanten.
  - struiken.
  - bomen
  - wilde planten.
- ⇒ van vroeg naar laat.

Eranthis hyemalis - Winterakoniet

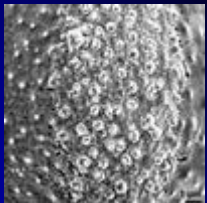

Foto Margaret Roach

$N=2$ $S=2$ (m/4)

✿ 2-3 / vooral op vruchtbare, kalkhoudende gronden / Bollen 5cm diep / 5-8 cm / / zaaien in koude bak in voorjaar, pollen opnemen en scheuren na de bloei

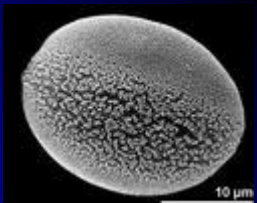
Galanthus nivalis - Sneeuwkllokje

Foto Le jardin de Nanny

10 µm

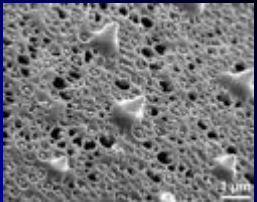

10 µm

N2 - S2 (m/4)

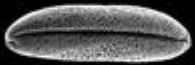
☐ 2-3 ,, Zand, kalk / Bollen 15 cm diep / ▲ 0, 2 m / ○ ↻
⊆ Zaaien zich uit / Ook opnemen en splitsen

Crocus - Krokus

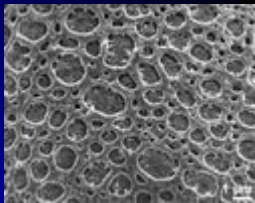

N2 – S4 (m/4) / ⓘ Biologisch hoogwaardig stuifmeel (m)
▣ 2-3-4, 8-9-10 / ▶ 0,15 m / ○ ↻
≡ Zaaientjes (vooral *C. speciosus*, *C. tommasinianus*)

Scilla - Sterhyacint

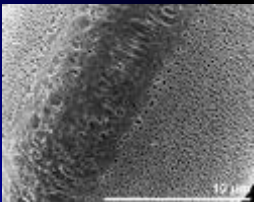
10 µm

N? – S?

- ☐ 3-4, 8 / √, Vruchtbaar, doorlatend / ▲ 0,2 m / ○ ♂
- ≡ Zaaientjes uit

Allium sphaerocephalon - Kogellook

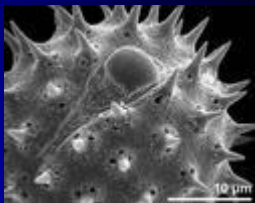
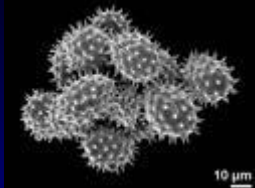

N3 – S1 (m/4)

☐ 6-7 / √, Droog, vruchtbaar / ▲ 0,7 m / ○

≡ Zaaien najaar, buiten plaatsen, kiemt voorjaar

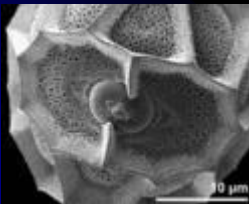
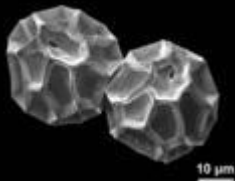
Cosmos

N? – S?

☐ 8,9,10 / √, Vruchtbaar, tamelijk vochtig / ▲ 0,8 m / ○
⊆ Binnen zaaien voorjaar, 21°C, K=5-8 d, ook ter plaatse

Gazania

N? – S?

☐ 7, 8, 9 / √, Zand / ▲ 0,5 m – 1,2 m / ○

≡ Zaaien voorjaar, vorstvrij overwinteren

▶ ziekten, luizen!

Reseda odorata - Reseda

N? – S?

☐ 7,8, 9, 10 / √, Vochthoudend, neutraal / ▲ 0,35 m / ○

⊆ Zaaïen 1,2,3,4,5 onder glas, 18-21°C, K=1-3 w, ook ter plaatse

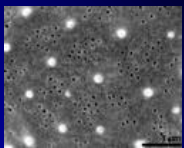
Papaver rhoeas – Klaproos / Centaurea cyanus - Korenbloem

N- – S4 (m/4)

☼ 6,7,8 / $\cup$ Vruchtbaar, mest met
weinig stikstof // $\blacktriangle$ 0,7 m / $\circ$

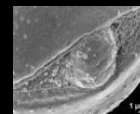
$\leq$ Zaaïen voorjaar ter plaatse,
nachttemperatuur $> 9^{\circ}$ C /
lichtkiemer

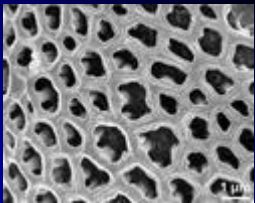
N3 – S3 (m/4)

☼ 6,7,8 / $\cup$ Verdragen droogte /
 $\blacktriangle$ 0,6 m / $\circ$

$\leq$ Zaaïen voorjaar ter plaatse,
nachttemperatuur $> 10^{\circ}$ C

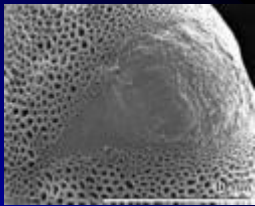
Erysimum cheiri - Muurbloem

N? – S?

☐ 5,6 √, arm, doorlatend, licht kalkhoudend / ▲ 0,6 m / ○
⊆ zaaien 3, 4 of 8, 9, nachttemperatuur > 9° C, Kiemduur = 3 w,
(als temperatuur > -4° C)

Verbascum - Toorts

N1 – S2 (m/4)

☐ 7,8 / √ Doorlatend, kalkhoudend / ▲ >1,2 m / ○

≡ Zaaïen najaar / Lichtkiemer

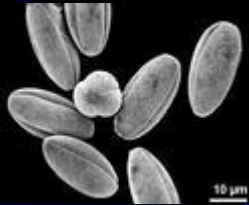
Digitalis ferruginea - Vingerhoedskruid

Digitalis purpurea

Digitalis ferruginea

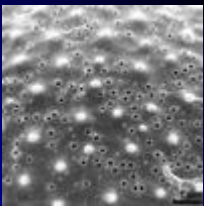
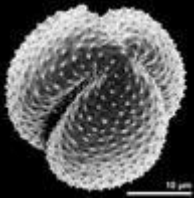

N? – S?

☑ 6,7 / ☐, Niet erg nat of droog / ▲ 1,2 m / ☁

⊆ Zaaien najaar / Lichtkiemer = 5-7 w

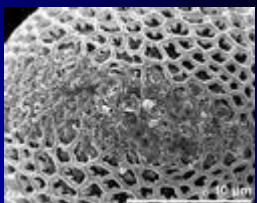
Caltha palustris - Dotterbloem

N2 – S3 (m/4)

☐ 4,5 / $\frac{1}{1}$, Vochtig, vijver tot 25 cm diep / ▲ 0,2 m / ○
≡ Plant scheuren einde zomer of begin voorjaar

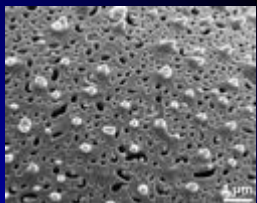
Arabis alpina - Scheefkelk

N? - S?

- ▣ 3,4 / „ Doorlatend, arm, droog, onvruchtbaar / ▲ 0,15 m / ○
- ≡ In najaar zaaien in pot ▶ koude bak / stekken in zomer

Pulsatilla vulgaris - Wildemanskruid

N? – S?

☐ 5,6 / √ Doorlatend met Japans split / ▲ 0,25 m / ○
≡ Direct zaaien in koude bak / Wortelstek in winter

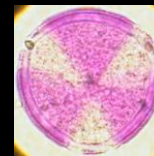
Sidalcea – Griekse malva / Veronica - Ereprijs

N? – S?

- ☼ 6,7 / \ \ Vruchtbaar, neutraal tot zuur, vochtig / ▲ 0,8 m / ○
- ⊆ Zaaïen in voorjaar in koude bak
K= 2-3 w
Scheuren in voorjaar kan ook

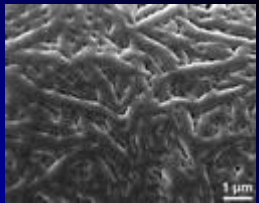
N2 – S1 (m/4)

- ☼ 5,6, 7 / \ \ Vruchtbaar /
- ▲ 0,7 m / ○, ☼
- ⊆ Zaaïen in koude bak
in najaar

Astrantia major - Zeeuws knoopje

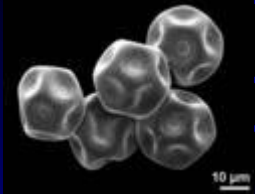

N1 – S1 (m/4)

☐ 6, 7 / √, Vochtig, vruchtbaar / ▲ 0,6 m / ○, ☉

≡ Direct zaaien in pot in koude bak / Scheuren in voorjaar

Gypsophila paniculata - Gipskruid

N? – S?

☐ 7,8 / √, Licht, kalkhoudend, doorlatend / ▲ 0,7 m / ○

≡ Zaaien in voorjaar bij 13-18° C / Wortelstek, scheuren in voorjaar

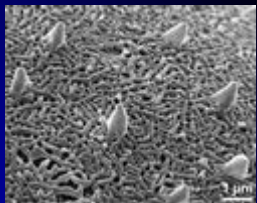
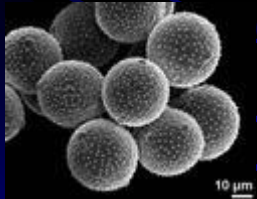
Eryngium alpinum - Kruisdistel

N? – S?

☐ 8,9 / √ Doorlatend, vochtig, ! winterregen! / ▲ 0,7 m / ○
≤ Direct zaaien in pot in koude bak, K=2-3 m / Scheuren in
voorjaar / Wortelstekken in winter

Campanula portenschlagiana - Klokjesbloem

N2 – S2 (m/4)

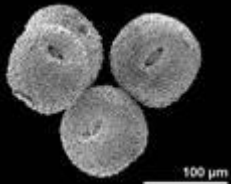
☒ 5,6 / √, Doorlatend / ▲ 0.15 m / ○, ☁, ☁

⊆ Zaaïen in voorjaar in pot in koude bak, Lichtkiemer: 2-3 w

Geranium - Tuingeranium

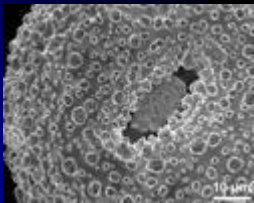

Foto Chris Van Gampelaere

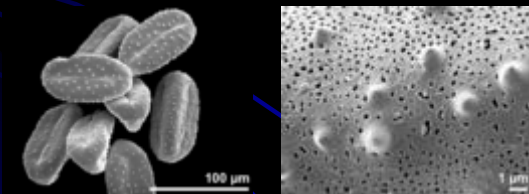

N2 – S2 (m/4)

☐ 6, 7, 8 / √, Humusrijke zandgrond / ▲ 0,3 m - 0,6 m / ○ ↻ /
≡ Zaaïen / Scheuren in voorjaar

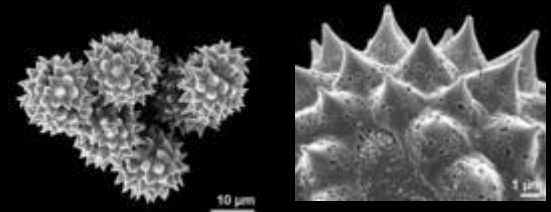

Echinops - Honingdistel / Solidago - Guldenroede

N? – S?

7,8 / √, Arm, droog / ▲ 1,2 m /
 / ≡ Zaaen voorjaar / Scheuren /
 Wortelstek

N3 – S2

7,8 / √, Zand / ▲ 0,9 m / ○, ♂
 ≡ Zaaen voorjaar in pot in k. bak
 of bij 20° C, K=2-3 w of 5-8 d

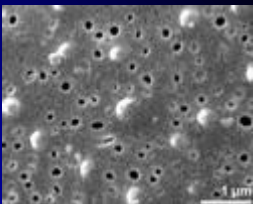
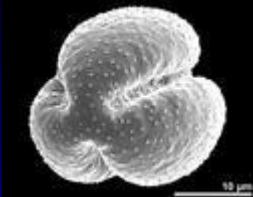
Helenium - Zonnekruid

N? – S?

☐ 6,7,8,9 / √, Vochtig, vruchtbaar, doorlatend / ▲ 0,6 m – 1,2 m / ○
⊆ Zaaian in voorjaar in pot in koude bak, K=3-4 m / Stekken tijdens de lente.

Anemone hybrida - Herfstanemoon

N? – S?

☐ 9, 10 / √, Vochtig, waterdoorlatend / ▲ 1,2 m / ○, ♀

≡ Zaaïen in pot in koude bak, Kiemt langzaam / Scheuren / Wortelstok

Sedum spectabile - Vetkruid

N? – S?

☐ 9, 10 / √, Neutraal tot kalkhoudend / ▲ 0,6 m / ○, ♀

≡ Direct zaaien in pot in koude bak / Zomerstek / Scheuren

Rudbeckia nitida

N? – S?

☐ 8,9 / „ Vochtig , doorlatend, vruchtbaar / ▲ 2 m / ○ , ☉
⊖ Zaaïen in pot in voorjaar / Scheuren voorjaar

Silphium laciniatum - Kompasplant

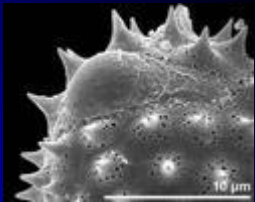
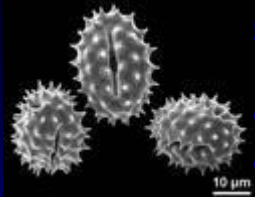

N? – S?

☼ 7,8,9 / \, Humeus, vochthoudend / ▲ 3m / ○

≡ Zaaïen voorjaar in kast / Scheuren in voorjaar

Aster - Herfstaster

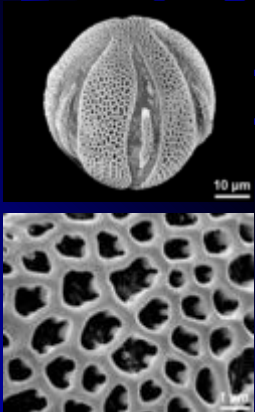

N? – S?

☐ 9,10,11 / √, Vochtig, vruchtbaar / ▲ 0,3 m – 1,2 m / ♂ ○

≡ Zaaien voorjaar in koude bak / Scheuren in voorjaar

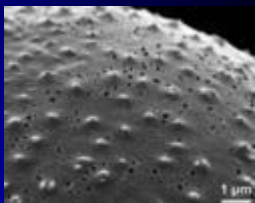
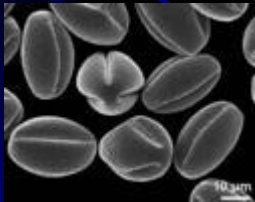
Passiflora caerulea - Passiebloem

N? – S?

☐ Zomer - najaar / √, Vochtig, doorlatend / ▲ 5-6 m / ○, ♀
⊆ zaaien in pot, t° = 20° C, Kiemduur= 4 weken

Clematis montana - Bosrank

N- — S2 (m/4, Clematis vitalba)

☼ 5,6 / √, Organisch materiaal / ▲ 10m / ⚙, ○

∞ Direct zaaien najaar, t° 20° C, Kiemduur=14 d / Kruidachtige stekken in voorjaar, halfhoutige stekken in de zomer / Afleggen

Parthenococcus - Wingerd

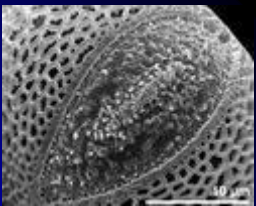

N1 – S2 (m/4)

☼ 7,8 / √, Vruchtbaar, doorlatend / ▲ 10m en meer / ○, ▲

⊆ Zaaien in pot in koude bak, K=4 / Kruidige zomerstek, houtige stek in najaar

Corylopsis pauciflora - Schijnhazelaar

N? – S?

- ☐ 3 / $\cup$ Vruchtbaar, zuur, vochtig, doorlatend /
- ▲ 1 m / $\odot$ / $\in$ Kruidachtige stekken in zomer /
Scheuten afleggen in najaar

Kerria japonica - Ranonkelstruik

N? – S?

☐ 4 / √, Vruchtbaar, doorlatend / ▲ 2m / ○, ♀

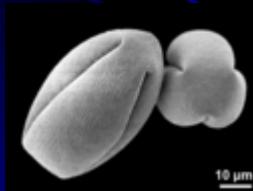
≡ Delen in najaar / Gewortelde uitlopers voorjaar

Prunus serrulata 'amanogawa' – Prunus incisa 'kojo-no-mai'

● N1 – S2 (bg/5)

N? – S?

5 / ,, Vochtig, doorlatend /
chtig, doorlatend /

🌸 3 / ,,

5 m / ⚙, ⚙

▲ 2 m /

Enkianthus

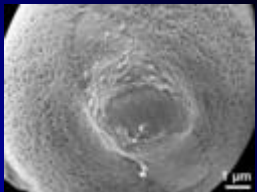

N? S?

☐ 5-6 / $\surd$ zure, vochtige grond / ▲ 2-3 m / ○, ♀

⊆ zaaien bij 18-21°C in maart-april / halfhoutige stekken in zomer, afleggen in najaar

Buddleja weyeriana 'Sun Gold' - Vlinderstruik

N? – S?

☐ 5-6 / ,, Vruchtbaar, doorlatend / ▲ 3 m / ○

≡ Halfhoutige stekken begin zomer, houtige stekken in najaar

Deutzia gracilis- Bruidsbloem

N? – S?

☐ 5,6 / √ Vruchtbaar, vochtig, doorlatend / ▲ 2-3 m / ○, ↻
⊆ Zaaien koude bak najaar / Kruidachtige stekken in zomer,
houtige in najaar

Hebe albicans - Hebe

N? – S?

☐ 5,6 / √ Tamelijk vruchtbaar, vochtig, doorlatend, neutraal tot licht kalkhoudend / ▲ 0,9 m / ○, ♀

≡ Halfhoutige stekken in zomer of houtige in najaar

Rosa - Roos

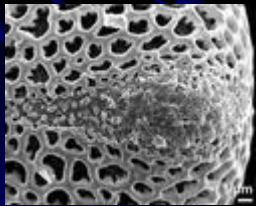
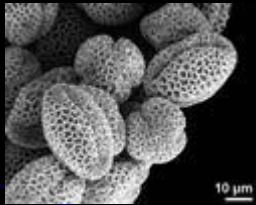

N- - S2 (bg/5)

☐ 6,7,8, 9 / √, Vruchtbaar, humeus / ▲ 0.5 m - 7 m / ○

≡ Houtige stekken in najaar

Ligustrum ovalifolium 'Aureum'- Haagliguster

N4 – S3

☑ 6,7 / √, Doorlatend / ▲ 2-3 m / ○, ☀

⊆ Zaaien in koude bak in pot / Halfhoutige stekken zomer, houtige stekken winter

Amorpha fruticosa - Bastaardindigo

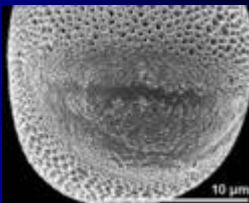

10 µm

N2 – S3 (bg/5)

☐ 6,7 / √, Lichte grond, droog / ▲ 2-3 m / ○, ⊕

≡ Gescarificeerde zaden in herfst, gestratificeerde zaden in lente

10 µm

Caryopteris - Blauwbaard

Foto Thomas ter Heide

N? – S?

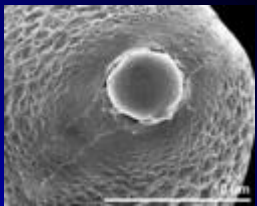
☑ 9, 10 / ☀, ☁ Licht, tamelijk vruchtbaar / ▲ 1 m / ○

≡ Zaaïen in koude bak in najaar / Kruidachtige stekken voorjaar, halfhoutige stekken begin zomer

ⓘ Beschermen tegen strenge vrieskoude

Rhamnus frangula - Vuilboom

N3 – S2 (m/4)

☐ 5,6 / ,, Enigszins zure grond / ▲ 3-5 m / ⌚

⊆ Zaaien koude bak najaar / Halfhoutige stekken zomer

Aralia elata - Duivelswandelstok

N3 – S?

☞ 7,8 / 🌿 Vruchtbaar / ▲ 5 m / ○, ↻

⊖ Direct zaaien in pot in koude bak / Wortelstekken in winter

📍 Beschermen tegen wind

Salix - Wilgen

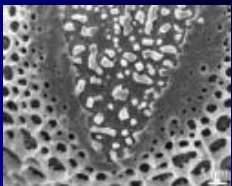

Salix alba

Salix helvetica

N4 – S4 (m/4)

☐ 3-9 / $\llcorner$ Vochtig, doorlatend, geen kalk / ▲ 0.2 m – 10 m / ○
⊆ Stekken jonge scheuten zomer, houtige stekken winter

Salix - Wilgen

Salix medemii – Egyptische wilg

Salix pentandra - Laurierwilg

Andere aparte soorten:

- Salix triandra
- Salix bockii

Salix – Wilgen (vervolg)

Bescherming tegen koude

Acer campestre - Veldesdoorn

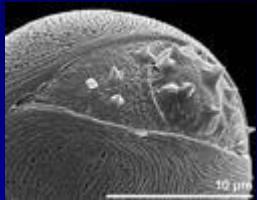

N6 – S2 (bpg/6)

☐ 5 / $\forall$, alle bodems behalve zand – kalk is nodig / ▲ 10-12 m / ► 10 m /
○, ♂ / ≤ zaaien buiten zodra zaad rijp is, lange kiemperiode (> 12 m)

Aesculus hippocastanum - Paardenkastanje

N3 – S2 (m/4)

☐ 5 / $\frac{1}{11}$ Vruchtbaar / ▲ 15-20 m / ○, ☉

⊆ Direct zaaien in pot buiten (kiemrust breken), kiemduur 5-6 m

Robinia pseudoacacia - Acacia

N6 – S3 bpg(/6) suikerconcentratie tot 60%

☐ 6 / $\frac{1}{1}$ leemhoudende zandgrond / ▲ 30 m / ○

⊆ zaaien in pot in koude bak, kiemduur 5-6 m / wortelstekken (beide in najaar),

! Alle bestanddelen giftig voor mens en dier – makkelijk breekbare takken

Tilia - Linde

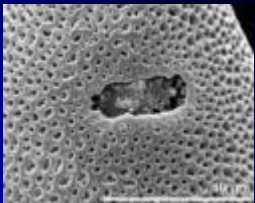

Tilia platyphyllos – Zomerlinde

Tilia henryana – Chinese linde

N3 – S1 (m/4)

☐ 6,7,8 / √, Vochtig, doorlatend, liefst kalk / ▲ 15-25 m / ○, ☺
⊆ Direct zaaien in pot buiten (kiemrust breken), kiemduur 5 m

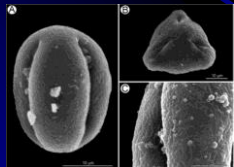

Cotoneaster horizontalis

N5 – S1 (bpg/5)

☼ 5, 6 / √ Vruchtbare grond /
/ ▲ 0,5 - 5 m / ○ ♀ /
≡ begin zomer kruidachtige
stekken (bladverliefers) of
halfhoutige stekken in
zomer (groenblijvers)

Pyracantha - Vuurdoorn

N4 – S5 (bpg)

☼ 5, 6 / √ Vruchtbare grond /
/ ○ /
≡ Zaaïen in koude bak in najaar
in potten, halfhoutige stekken
in zomer

Castanea sativa - Tamme kastanje

N2 – S3 bpg(/6)

☑ 6-7 / ∞ , alle bodems – waterdoorlatend / ▲ 20 m / ○ ↻

⊆ afleggen (marcotteren), zaaien en enten op zaailingen

Tetradium danielli - Bijenboom

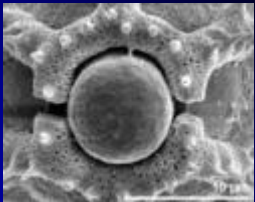
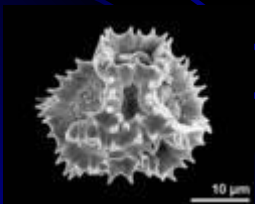

N? – S?

☐ 8,9 / √, Licht zuur, neutraal, zandleem / ▲ 6 m / ○, ♀

⊆ Direct zaaien in pot in koude bak, opgepast voor slakken

Taraxacum - Paardenbloem

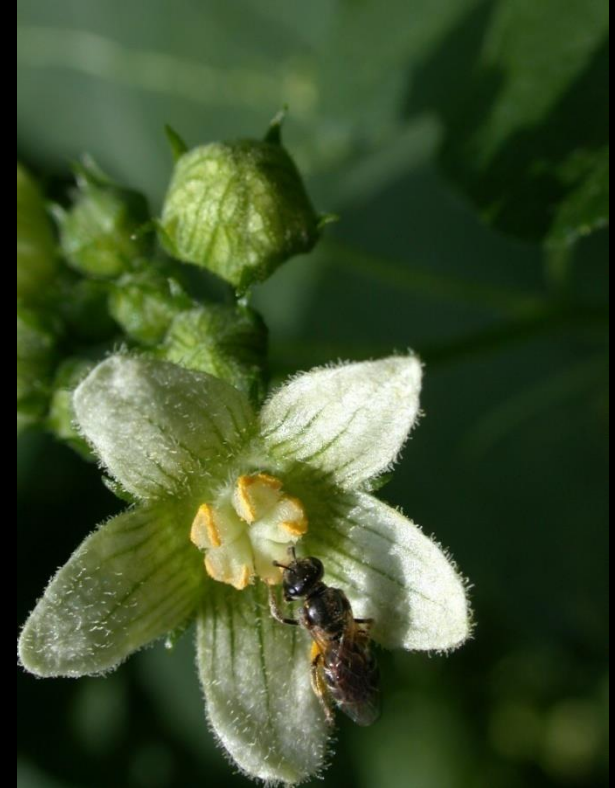
N4-S4 (bg/5)

☐ 4,5 / μ m, Geen bijzondere eisen / ▲ 0,2 m / ○

≡ Zait zich uit

① Amino-zuren tryptofaan en fenylalanine ontbreken;
arginine tekort

Bryonia dioica- Heggenrank

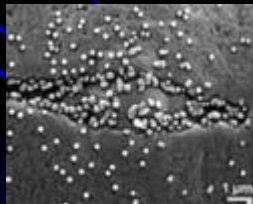
N2 – S1 (bg/5)

☐ 6,7,8 / √, Droog, kalkrijk / ▲ 3-5 m / ○, ☀

⊆ Zaaïen zich zelf uit, moeilijk om uit te planten

Symphytum officinale - Smeerwortel

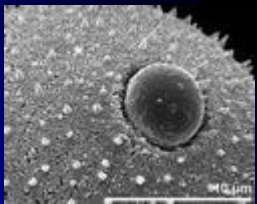

N3 – S1 (m/4)

☐ 5,6,7,8 / √, Humusrijk, zandleem, vochtig

▲ 0,7 m / ⚙ / ≲ Zaaien of scheuren

Campanula rotundifolia - Grasklokje

N2 – S2 (m/4)

☐ 6,7,8 / √, Voedselarm, zand ▲ 0,5 m / ○, ↻

≡ Zaaïen

Verbesina alternifolia

N? – S?

☑ 9, 10 / ☹ Nu en dan vochtig / ▲ 2 m / ○, ☁

⊖ Zaaït zich zelf uit

Hedera - Klimop

N3 – S1 (m/4)

☑ 9, 10 / ☹ Vochtig, vruchtbaar, doorlatend, kalk / ▲ 1 m - ... /
☉, ☁ / ☹ Halfhoutige stekken in zomer

Borago - Bernagie

N5 – S2 (bg/5)

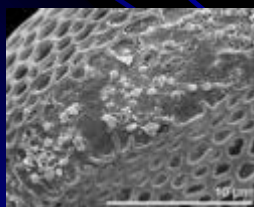
☐ 6,7,8 / √, Vruchtbaar, vochtig, kalk / ▲ 0,7 m / ○

⊆ Zaaït zichzelf uit

Brassica rapa - Zoet raapzaad

10 µm

10 µm

N4 – S2 (bg/5)

☐ Bloeit 6 weken na uitzaai / $\surd$ / $\blacktriangle$ 0,6 m / $\circ$

≡ Zaaien

Tip

Erica en Calluna i.p.v. gazon

Voerbak voor runderen

Reizen met bijen

Reizen met bijen

Reizen met bijen

Reizen met bijen

Bijenweide

- Bloemen en bijen vormen de duurzaamste relatie in de evolutie.
- Dat van dichtbij te mogen aanschouwen in zijn eigen tuin is een voorrecht.
- Ervoor zorgen dat deze relatie niet teloor gaat is een plicht, onze plicht.

Dank voor jullie aandacht!

Vegetatief vermeerderen - Afleggen

⇒ Zomer bloeiende houtige gewassen

- Grond goed losmaken, organische stof voorzien
- Van stevige scheut alle bladeren en zijscheuten afsnijden tot ongeveer 25 cm onder top
- Scheut buigen tot aan grondoppervlak, gat graven waar scheut grond in moet (25 cm), daar bast wat los maken geeft snellere beworteling
- Top vastbinden aan steunstok
- Lange scheuten laten golven voor meer nakomelingen
- Resultaat na een seizoen

Vegetatief vermeerderen - Afleggen

Overzicht van planten die voor afleggen in aanmerking komen:

Klimplanten:

Clematis, klimhortensia (*Hydrangea*), straalstempel (*Actinidia*), *Ampelopsis*, trompetklimmer (*Campsis*), boomwurper (*Celastrus*), duizendknoop (*Fallopia*), winterjasmijn (*Jasminum*), kamperfoelie (*Lonicera*), wilde wingerd (*Parthenocissus*), passiebloem (*Passiflora*), wijnstok (*Vitis*), blauwe regen (*Wisteria*).

Verder alle klimplanten die als kamerplant worden verkocht.

Heesters:

herfstpaardekastanje (*Aesculus braam* (*Rubus*)), wilg (*Salix cinerea*, *Salix purpurea*, *Salix repens*), sneeuwbes (*Symphoricarpos*), bosbes (*Vaccinium*), sneeuwbal (*Viburnum davidii*), maagdenpalm (*Vinca*), *Weigelia. parviflora*), rotsheide (*Andromeda*), beredruif (*Actostaphylos*), *Aucuba*, zuurbes (*Berberis*), herfstsering (*Buddleja*), struikheide (*Calluna*), specerijstruik (*Calycanthus*), dwergkwee (*Chaenomeles*), kornoelje (*Cornus*), schijnhazelaar (*Corylopsis*), pruikenboom (*Cotinus*), dwergmispel (*Cotoneaster*), olijfwilg (*Elaeagnus*), kraaiheide (*Empetrum*), dopheide (*Erica*), kardinaalshoed (*Euonymus*), klimop (*Hedera*), hertshooi (*Hypericum calycinum* en *Hypericum moserianum*), lepelboom (*Kalmia*), ranonkelstruik (*Kerria*), *Kolkwitzia*, liguster (*Ligustrum*), kamperfoelie (*Lonicera*), beverboom (*Magnolia*), mahoniestruik (*Mahonia*), *Nothofagus*, pachysander (*Pachysandra*), ganzerik (*Potentilla*), laurierstruik (*Prunus laurocerasus*), vuurdoorn (*Pyracantha*), *Rhododendron*,

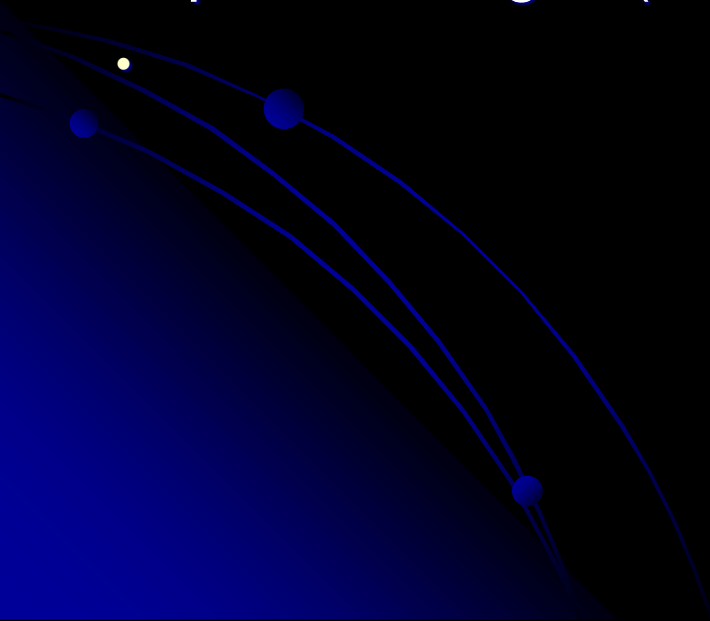
Vegetatief vermeerderen – Stekken (1)

Houtstek

- Neem stekken in late herfst van houtige stengel die nieuw werd aangemaakt (tip: struik voorafgaande winter terugsnoeien)
- Lengte 10-30 cm, potlood dik, drie knoppen
- Stengel afknippen net boven een knop
- Onderaan schuin afknippen 15 cm onder eindknop
- Doop stek eventueel in wortelgroeimiddel
- Maak bundeltje van stekken en kuil ze in, in bak met lichte grond; 2-3 cm van stek boven de grond
Zet bak op beschutte plaats.

Vegetatief vermeerderen – Stekken (2)

- Als volgende lente eindknop klaar staat om open te springen, stekken in volle grond uitplanten in geul van 10-12cm diep; zet stekken hierin recht, $\pm$ op 15 cm van elkaar, grond goed aandrukken
- Volgende herfst: bewortelde stekken op definitieve plaats brengen (of in pot)

Vegetatief vermeerderen – Stekken (3)

Bladknopstek (vanaf het begin van zomer)

- Bestaat uit: blad, knop en stukje stengel
- Blad levert voedsel, knop geeft nieuwe plant, stukje stengel is nodig om wortels te kunnen maken
- Stevige jonge scheut kiezen met volgroeide bladeren
- Stengel boven knop schuin afknippen
- Onder knop 2-3 cm stengel laten
- Bladoppervlak halveren; bij tegenovergesteld blad, één blad verwijderen
- Vb.: clematis, mahonia, camelia, hulst

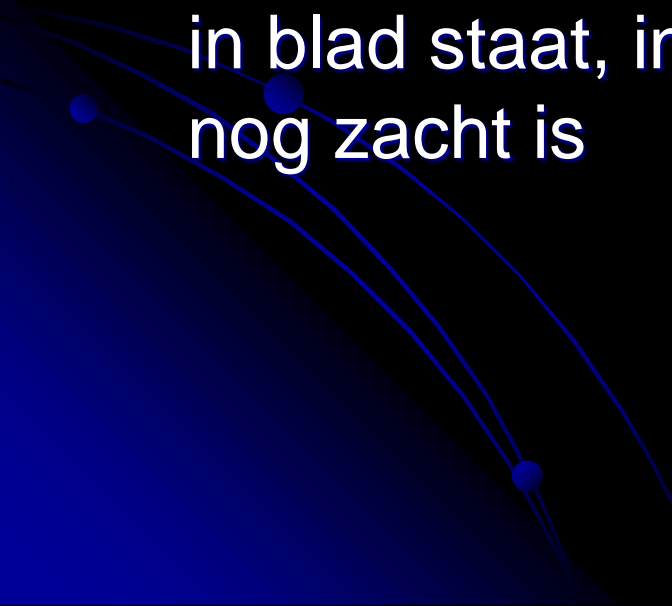
Vegetatief vermeerderen – Stekken (3)

Kopstek

- Ideaal voor voorjaarsbloeiende heesters
- Snelgroeïende scheuten maken gemakkelijker wortel
- Lengte zo'n 10 cm
- Geen vochtverlies, stekjes eventueel opslaan in water!
- Fungicide, insecticide toevoegen kan nuttig zijn
- Onderste bladeren verwijderen (tot 1/3 van stekje)
- Pootstokje en stekpoeder, goed aandrukken
- Op tijd gietwater geven met wat fungicide (voorkomt rot)
- Vb.: forsythia, deutzia, weigelia, ...

Vegetatief vermeerderen – Stekken (4)

Twee begrippen:

- Halfhoutige stekken: genomen als plant in blad staat, maar later op seizoen, als weefsel al iets harder is
  - Kruidachtige stekken: genomen als plant volop in blad staat, in begin van de zomer als weefsel nog zacht is
-

Vegetatief vermeerderen - Wortelstek

- Sommige planten hebben knoppen op wortels
- Verzorgde moederplanten rooien in herfst
- Van wortels met ogen, een stukje afsnijden (± 5 cm)
- Meest actieve delen aan begin of einde van wortels
- Vertikaal geplaatste wortels $\frac{1}{2}$ cm bedekken met zand
- Snel resultaat bij 10° C
- Gestekt in winter: bekomen planten in mei inpotten
- Moederplant: wondafdekmiddel; stek: fungicidepoeder
- Vb.: Ossentong, toorts, zilverdistel, papaver, ...
Azijnboom, aralia , passiflora, ...

Planten zaaien (1)

- Oogsten en bewaren van de zaden:
  - belangrijk zaad op juist moment te oogsten
  - zaad in zaaddoos of kaf blijft langer kiemkrachtig
  - koele, donkere plek is doorgaans het best
  - zaad in bessen: oogsten zodra bessen rijp zijn, direct zaaien of in koelkast bewaren (in vochtig vermiculiet)
- Factoren die ontkiemen bevorderen:
  - water, zuurstof, licht (of niet), temperatuur, grond
  - ken natuurlijk habitat van de plant

Planten zaaien (2)

- Kiemrust doorbreken:
  - stratificatie, scarificatie, weken, rook en vuur
- Potgrond:
  - geen tuingrond
  - Japans split, perliet, vermiculiet?
- Zaaien:
  - proper materiaal
  - gemiddelde kiemduur is 10-14 dagen
  - oppassen met water en warmte
  - ev. verdunnen met pincet om ziekten te vermijden